

Sosiaalisen raportoinnin tuottaminen kunnissa perustuu sosiaalihuoltolakiin 7§ (rakenteellinen sosiaalityö), joka velvoittaa keräämään tietoa sosiaalisista epäkohdista ja ongelmista sekä asiakkaiden tilanteista. Sosiaalisen raportoinnin avulla kootaan, analysoidaan ja välitetään tietoa, joka liittyy kuntalaisten sosiaaliseen hyvinvointiin ja sosiaalisiin ongelmiin. Sosiaalisen raportoinnin avulla tuotettua tietoa pyritään välittämään päätöksentekijöille, kuntalaisille sekä eri toimialojen poliitikoille. Tietoa voidaan hyödyntää sosiaalisten ongelmien ehkäisemisessä sekä palvelujen ja asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämisessä. Sosiaalisen raportoinnin tiedon lähteinä ovat sosiaalihuollon asiakastyötä tekevät työntekijät, jotka tuntevat asiakkaidensa kohtaamat haasteet ja tarpeet. Myös asiakkailta tullutta tietoa hyödynnetään.

Espoon sosiaalisen raportoinnin pilotissa on mukana tiimejä aikuisten ja lapsiperheiden sosiaalipalveluista. Tiedonkeruupohja työstettiin yhdessä tiimien edustajien kanssa työpajassa 16.1.19. Tiimit tutkivat ja työstävät asiakastyöstä nousevia ilmiöitä helmikuun 2019 aikana. Tiimit koostavat word-dokumentin tiedonkeruupohjan avulla ja vievät sen 1.3.19 mennessä teams-työtilaan. Seuraavassa työpajassa 27.3.19 tiimien edustajat koostavat tiimien tuotoksia yhteen sekä suunnitellaan yhdessä viestinnän kanssa raporttien lopullinen muoto.

Sosiaalinen raportointi, pilotointiin liittyvä tiedonkeruulomake

1. Aineisto

Ylikalliit asunnot ja vuokrat

- * Effican asiakastietojärjestelmä (hakutyökalulla: toimeentulotuen päätökset tilastosyynä vuokrat)
- * Effican asiakastiedot (v. 2017 ja 2018 saapuneiden uusien asiakkaiden tiedot/vuokranantajat)

Kotiäidit

- * Effican asiakastietojärjestelmä (hakutyökalulla: kotoutumissuunnitelmat)
- * Omnian kurssiesite sekä lista ilmoitetuista asiakkaista
- * Naapurusto tutuksi –malli ja osallistujatilasto

2. Tiedonkeruu

Tiedonkeruu toteutettiin tiimistä nousevan aineiston perusteella. Tiimiläiset saivat ehdottaa omasta mielestään merkittäviä ilmiöitä. Ehdotuksista keskusteltiin ensin koko tiimin kesken, ja lopullisen valinnan pilottiin tulevista ilmiöistä teki pilotin ydintyöryhmä johtava sosiaalityöntekijä Jenni Lemercier, sosiaalityöntekijä Inka Pelkonen ja sosiaaliohjaaja Lotta Mattsson.

Tiedonkeruuseen hyödynnettiin efficasta löytyviä asiakastietoja sekä työntekijöiden ns. hiljaista tietoa.

3. Aineiston analysointi

KOTIÄIDIT

- **Kotiäitien määrä kokonaisasiakasmäärästä perheiden tiimissä (äitiys- tai vanhempainvapaalla)**

Perheiden tiimissä on tällä hetkellä 67 kotiäitiä, kokonaismäärä perhetalouksista on noin 300.

- **Kotiäideille tehtyjen kotoutumissuunnitelmien määrä**

Tällä hetkellä 67 kotiäidistä 37:lle on tehty kotoutumissuunnitelma ja 30:lle suunnitelmaa ei ole laadittu.

- **Kotiäideille järjestettävien toimintojen määrä ja kattavuus**

Omnia järjesti 4 vanhempi-lapsi –kurssia syyskaudella 2018 sekä vastaavat neljä kevätkaudella 2019.

Syyskaudella 2018 kurseille pääsi Maahanmuuttajapalveluiden 28 asiakasta ja jonoon jäi 12 asiakasta.

Kevätkaudella 2019 kurseille pääsi Maahanmuuttajapalveluiden 22 asiakasta ja jonoon jäi 3 asiakasta.

Maahanmuuttajapalvelut järjesti ensimmäisen Naapurusto Tutuksi -ryhmän syyskaudella 2018, ryhmään osallistui keskimäärin 7 kotiäitiä (kutsuttu 10).

Kevätkaudella 2019 järjestettävään Naapurusto tutuksi-ryhmään tullaan kutsumaan noin 10 kotiäitiä.

YLIKALLIIT VUOKRAT JA VUOKRAVELAT

- **Tehdyt toimeentulotukipäätökset, joiden tilastosyynä vuokraelka; myös evätyt hakemukset**

Ajalla 1.1.-28.2.2019 tehtyjä toimeentulotukipäätöksiä, joissa tilastosyynä vuokraelka:

Myönteisiä päätöksiä 7, evättyjä 4

Vuonna 2018 tehtyjä toimeentulotukipäätöksiä, joissa tilastosyynä vuokraelka:

Myönteisiä päätöksiä 66, evättyjä 28

Vuonna 2017 tehtyjä toimeentulotukipäätöksiä, joissa tilastosyynä vuokravelka:

Myönteisiä päätöksiä 51, evättyjä 10

- **Vuosina 2017-2018 Saton asuntoon muuttaneiden uusien asiakkaiden määrä -> joille myönnetty toimeentulotukea vuokravelkaan**

Vuonna 2017 Maahanmuuttajapalveluiden asiakkuuteen tuli 286 uutta ruokakuntaa (nuorten ja perheiden tiimi). Näistä ruokakunnista SATON vuokra-asuntoon muutti 97 ruokataloutta eli noin 35% uusista asiakkaista. Edellä mainituista 97 SATON asuntoon muuttaneesta ruokakunnasta 74 ruokakuntaa tuli asiakkuuteen perheiden tiimiin ja 23 ruokakuntaa nuorten tiimiin.

Näistä 97 ruokakunnasta, jotka muuttivat SATON asuntoon vuonna 2017, yhteensä 27 ruokakunnalle on tehty toimeentulotukipäätös vuokravelkaa koskien.

Vuonna 2018 Maahanmuuttajapalveluiden asiakkuuteen tuli 202 uutta ruokakuntaa (nuorten ja perheiden tiimi). Näistä ruokakunnista SATON vuokra-asuntoon muutti 61 ruokataloutta eli noin 30% uusista asiakkaista. Edellä mainituista 61 SATON asuntoon muuttaneesta ruokakunnasta 43 ruokakuntaa tuli asiakkuuteen perheiden tiimiin ja 18 ruokakuntaa nuorten tiimiin.

Näistä 61 ruokakunnasta, jotka muuttivat SATON asuntoon vuonna 2018, yhteensä neljälle ruokakunnalle on tehty toimeentulotukipäätös vuokravelkaa koskien.

4. Tulosten dokumentointi

KOTIÄIDIT

Espoon maahanmuuttajapalveluiden asiakkaina ovat pakolaistaustaiset maahanmuuttajat ensimmäisen kolmen vuoden ajan. Tällä hetkellä kaikki lapsiperheet vanhempien iästä riippumatta ovat asiakkaana perheiden tiimissä. Asiakkaana on koko perhe, mutta käytännössä työskentely tapahtuu vain vanhempien kanssa.

Tällä hetkellä tiimissämme on noin 300 lapsiperhettä, joista 67 perheessä äiti on kotona joko äitiys-, vanhempain- tai hoitovapaalla; tämä tarkoittaa noin 22 %. Vuosien varrella olemme huomanneet, että kotiäitiys saattaa muodostua haasteelliseksi kotoutumisen kannalta. Kotoutumiskoulutus on nykyään melko tehokasta, mutta ei kotiäideille mahdollista. Osa naisista on kotiäitejä jo asiakkuuden alusta alkaen, osa naisista taas ehtii aloittamaan kotoutumiskoulutuksen, joka keskeytyy lapsen syntymän myötä. Kotiäitien suomen kielen taito sekä suomalaisen yhteiskunnan tuntemus ei pääse kehittymään samoin kuin kotoutumiskoulutukseen osallistuvien.

Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) määrittelee jokaisen maahanmuuttajan oikeudeksi yksilöllisen kotoutumissuunnitelman, jonka tarkoituksena on tukea kotoutumista.

“Kotoutumissuunnitelma on maahanmuuttajan yksilöllinen suunnitelma niistä toimenpiteistä ja palveluista, joiden tarkoituksena on tukea maahanmuuttajan mahdollisuuksia hankkia riittävä suomen tai ruotsin kielen taito sekä muita yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja

taitoja sekä edistää hänen mahdollisuuksiaan osallistua yhdenvertaisena jäsenenä yhteiskunnan toimintaan.” (Laki kotoutumisen edistämisestä 11§, 1386/2010).

“Maahanmuuttajalla on oikeus kotoutumissuunnitelmaan, jos hän on julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta annetussa laissa tarkoitettu työtön työnhakija tai jos hän saa muuten kuin tilapäisesti toimeentulotuesta annetun lain mukaista toimeentulotukea. (Laki kotoutumisen edistämisestä 12§, 1386/2010).

Kyseisessä laissa kotoutumissuunnitelman laatiminen kotona lastaan hoitavalle vanhemmalle määritellään kunnan tehtäväksi. Kotoutumissuunnitelman laatimista varten sosiaalihuollon tietojärjestelmä Efficasta löytyy dokumenttipohja. Näitä kotoutumissuunnitelmia on siis laadittu tällä hetkellä asiakkuudessamme olevista kotiaideista 37:lle ja kotoutumissuunnitelma puuttuu vielä 30:ltä. Laki kuitenkin määrittää, että ensimmäinen kotoutumissuunnitelma on laadittava viimeistään kolmen vuoden kuluessa oleskeluluvan saamisesta. Näillä 30:lla, joilla suunnitelmaa ei ole vielä laadittu, lain määrittelemä aika kolme vuotta ei ole kulunut loppuun. Luku kuitenkin osoittaa, että meidän tulee edelleen kiinnittää huomiota siihen, että kaikille kotoutumissuunnitelmaan oikeutetuille henkilöille suunnitelma laaditaan riittävässä aikataulussa. Laki antaa kuitenkin joustoa laatimisen aikataulussa ja tärkeää onkin miettiä suunnitelman laatimisen ajankohdan tarkoituksenmukaisuus. Aivan vastasyntyneen vauvan kanssa osallistumisen kotoutumista edistävään toimintaan ei ole ajankohtaista.

Sen lisäksi, että lainsäädäntö määrittelee maahanmuuttajan oikeudesta kotoutumissuunnitelmaan, määritellään kunnan tehtäväksi järjestää palveluita:

“Kotoutumissuunnitelman laatineen kunnan tai työ- ja elinkeinotoimiston on aktiivisesti tarjottava maahanmuuttajalle tämän kotoutumissuunnitelmaan sisältyviä toimenpiteitä ja palveluja käytettäväksi osoitettujen määrärahojen rajoissa.” (Laki kotoutumisen edistämisestä 17§, 1386/2010)

Ei siis pelkästään riitä, että kotona lastaan hoitavalle vanhemmalle laaditaan kotoutumissuunnitelma, vaan kunnan on aktiivisesti tarjottava suunnitelmaan sisältyviä toimenpiteitä. Tämä onkin haasteellinen kohta, sillä on hyvin näennäistä kirjata kotoutumissuunnitelmaan suuria tavoitteita, mikäli niihin tähtäviä toimenpiteitä ja palveluita ei ole tarjolla. Perinteisesti kotiaiteja on ohjattu kunnan avoimen varhaiskasvatukseen piiriin avoimiin päiväkoteihin sekä asukaspuistoihin. Selkeänä haasteena on kuitenkin se, että mahdollisesti kielitaidottoman ja yksinäisen kotiaidin on vaikea hakeutua näihin palveluihin. Esimerkiksi asukaspuisto saattaa olla vaikea löytää, yksin meneminen jännittää ja kielitaidon puute ei edesauta.

Tämän havainnon vuoksi Maahanmuuttajapalveluissa on kehitetty Naapurusto tutuksi -ryhmätoiminto, jonka tarkoituksena on toimia alueellisesti kooten yhteen samalla alueella asuvia kotiaiteja (kaikilla siis asiakkuus Maahanmuuttajapalveluissa). Ryhmän kanssa ja työntekijöiden johdattamina tutustutaan oman asuinalueen palveluihin, mm. Asukaspuisto, avoin päiväkotitoiminta, perhekahvila, kirjasto. Ensimmäinen käynti on yhdessä ja jokaisessa paikassa on järjestetty vastaanotto. Toiveena on, että tämä madaltaa kotiaitien kynnystä käyttää kyseisiä palveluita myöhemmin myös itsenäisesti tai yhdessä toinen toistensa kanssa. Ensimmäinen Naapurusto tutuksi -ryhmä pidettiin syksyllä 2018 ja siihen kutsuttiin 10 kotiaittoa. Seuraava ryhmä käynnistyy maaliskuussa 2019. Ryhmän kattavuus on kuitenkin vain 10 henkilöä per ryhmä, joten se ei ole millään tavoin kaikkien kotiaittien saatavilla oleva toimenpide.

Kunnan palveluiden lisäksi koulutuskuntayhtymä Omnia järjestää vanhempi-lapsi –kursseja, joissa yhdistyy suomen kielen opetus ja lastenhoito. Kurssipaikkoina toimii asukaspuistot ja

avoimet päiväkodit, jolloin äitien mukana tuleville lapsille voidaan tarjota turvallinen ympäristö sekä muutama ammattilainen ohjaamaan leikkiä. Kielen opetukseen perustuvia ryhmiä järjestetään neljä ryhmää (neljällä eri alueella) lukukaudessa.

Syyskaudella 2018 kurseille pääsi Maahanmuuttajapalveluiden 28 asiakasta ja jonoon jäi 12 asiakasta.

Kevätkaudella 2019 kurseille pääsi Maahanmuuttajapalveluiden 22 asiakasta ja jonoon jäi 3 asiakasta.

Osa kurssilaisista on osallistunut kurssille niin syksyllä kuin keväällä. Tällä hetkellä kotiäitien määrä siis on 67, joten on aivan selvää, ettei nykyinen kurssikapasiteetti riitä. Lisäksi kurssit ovat avoimia kaikille espoolaisille maahanmuuttajille, ei vai Maahanmuuttajapalveluiden asiakkaille. On tärkeää myös muistaa, että Espoossa on huomattavasti suurempi määrä maahanmuuttajataustaisia kotiäitejä, kuin vain Maahanmuuttajapalveluiden asiakkuudessa. Itse asiassa uskomme, että ns. Meidän palveluiden ulkopuolella oleville kotiäideille on vielä haastavampaa löytää kotoutumista tukeviin palveluihin.

Lähde:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386>

Sosiaalityöntekijöiden keskustelu

Sosiaalityöntekijät tekevät Espoon Maahanmuuttajapalveluissa kotiäideille kotoutumissuunnitelmat, sillä kotiäidit ovat työvoimapalveluiden ulkopuolella.

Sosiaalityöntekijät keskustelivat yhdessä kotiäitien kotoutumisesta ja sen haasteita. Seuraavia asioita nousi esille:

Kotiäidit ovat hyvin heterogeeninen ryhmä. Esimerkiksi kotiäitien koulutustaso vaihtelee aina luku- ja kirjoitustaidottomista henkilöistä korkeakoulutettuihin henkilöihin. Tämän vuoksi kotiäideistä on vaikea puhua yhtenä ryhmänä ja myös heille suunnattujen palveluiden tulisi ottaa huomioon ryhmän heterogeenisuus - ts. samat palvelut eivät sovi kaikille.

Kotoutumissuunnitelman teon yhteydessä sosiaalityöntekijät kertovat kotiäideille erilaisista palveluista, joita heille on tarjolla. Tällaisia ovat esimerkiksi työväenopiston vanhempi-lapsi – suomen kielen kurssit, kirjaston kielikahvilat, avoimet päiväkodit, asukaspuistot ja erilainen järjestötoiminta. Haasteena työntekijöille on kuitenkin se, että kotiäitejä ei voida velvoittaa osallistumaan tällaisiin kotoutumista edistäviin toimiin. Pohdimme sosiaalityöntekijöiden kesken, pitäisikö kotiäitejä voida velvoittaa kotoutumista edistävään toimintaan, etenkin tilanteissa, joissa kotona olo pitkittyy ja kotoutumisaika sen mukana hupenee.

Puhuimme myös siitä, että kotiäidit ovat polarisoitunut ryhmä sen suhteen, miten he ja muu perhe suhtautuvat naisen asemaan ja siihen muutokseen, joka naisen asemaan monesti tulee

Suomeen tultaessa. Toiset kotiäidit tuntuvat voimaantuvan siitä, että Suomessa naisen asema on monesti parempi kuin lähtömaassa ja käyttävät hyväkseen tilaisuuden esimerkiksi opiskella, jota kotimaassa ei ole ehkä ollut. Toiset taas tuntuvat vetäytyvät kotiin ja miehen asema perheen päänä, joka hoitaa perheen asiat, korostuu entisestään, kun perheellä ei ole esimerkiksi lähiverkostoa tukena lastenhoidossa.

Tähän liittyen keskustelimme sosiaalityöntekijöiden kanssa puolison eli perheen isän vastuusta kotiäidin kotoutumisessa, mistä puhutaan tapaamisilla aika vähän. Jos mies käy esimerkiksi koulussa aamupäivisin, voisiko äiti osallistua vaikka parina iltana viikossa työväenopiston suomen kielen kurssille niin, että mies hoitaa tällöin perheen lapsia. Perheen työnjakoon on kuitenkin työntekijänä monesti vaikea puuttua, vaikka vastuuta lapsista pitäisi jakaa kummankin vanhemman kesken ja äidin kotoutuminen on perheen yhteinen etu.

Sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa tuli myös esiin, että joidenkin perheiden kohdalla mies hoitaa perheen asioinnin sosiaalitoimessa ja tällöin kotiäitejä saatetaan tavata myös meillä todella harvoin, joskus vain kotoutumissuunnitelman teon yhteydessä. Tällaisessa tilanteessa kotiäidit jäävät myös sosiaalitoimen palveluiden ulkopuolelle. Olisikin hyvä jos myös kotiäitien kanssa olisi säännöllisiä tapaamisia ja ohjausta eli suunnitelmallista asiakastyötä. Tämä on kuitenkin tämän hetken resursseilla melko lailla mahdotonta.

Keskustelimme myös kotiäideille suunnatuista suomen kielen kursseista. Ainoat vakituisesti pyörivät vanhempi-lapsi – suomen kielen kurssit ovat Omnia kurssit (alkeis- ja jatkokurssi). Saamamme palautteen mukaan asiakkaat ovat kokeneet nämä kurssit hyväksi, mutta kursseja on tarjolla liian vähän ja ne alkavat liian harvoin. Kursseja alkaa aina tammi- ja syyskuussa, joten jos perhe tulee Maahanmuuttajapalveluiden asiakkaaksi esimerkiksi alkuvuodesta, on äidin seuraava mahdollisuus päästä kurssille vasta syksyllä – jos kurssille mahtuu (esim. alkeiskursseille eivät ole usein mahtuneet kaikki halukkaat). Kursseja pitäisi olla enemmän ja alkaa useammin. Lisäksi kurssit eivät ole oikean tasoisia kaikille, sillä ne eivät sovellu esimerkiksi luku- ja kirjoitustaidottomille asiakkaille.

Toisaalta työntekijöille on tullut myös tietoon, että aloitettuja vanhempi-lapsi kursseja lopetetaan kesken, joka on ikävää sekä keskeyttäjälle että niille jotka ovat halunneet kurssille, mutta eivät ole sinne mahtuneet. Kurssiin pitäisi siis myös pystyä sitoutumaan ja sitouttamaan.

YLIKALLIIT VUOKRAT JA VUOKRAVELAT

Maahanmuuttajapalveluiden yksi palvelumuoto on toimeentulotukityö. Perustoimeentulotuen myöntämisestä on vastannut Kela 1.1.2017 alkaen. Asumiseen menot kuuluvat perustoimeentulotuella katettaviin menoihin (Laki toimeentulotuesta 7b §,1412/1997). Moninaisista syistä johtuen asumismenot ei tule kuitenkaan aina katettua perustoimeentulotuella ja/tai asiakas laiminlyö omat velvollisuutensa vuokranmaksusta. Näissä tilanteissa asiakkaalle syntyy vuokravelkaa, jonka hoitamiseen hän voi hakea harkinnanvaraista toimeentulotukea. Kunta vastaa täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen myöntämisestä.

“Kunta myöntää päättämiensä perusteiden mukaan ehkäisevää toimeentulotukea 1 §:n 2 momentissa mainittujen tavoitteiden saavuttamiseksi.

Ehkäisevää toimeentulotukea voidaan myöntää muun muassa tuen saajan aktiivointia tukeviin toimenpiteisiin, **asumisen turvaamiseksi**, ylivelkaantumisesta tai taloudellisen tilanteen äkillisestä heikentymisestä aiheutuvien vaikeuksien lieventämiseksi sekä muihin tuen saajan omatoimista suoriutumista edistäviin tarkoituksiin.” (Laki toimeentulotuesta 13§, 1412/1997)

Lähde:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971412>

Kunnan toimeentulotukityössä vuokravelkojen käsittely on tuttua. Maahanmuuttajapalveluissa on viime vuosina kuitenkin kiinnitetty huomioita ilmiöön, jossa asiakkaat muuttavat lähtökohtaisesti liian kalliisiin vuokra-asuntoihin. Perustoimeentulotukityönsä tueksi Kela on määritellyt kuntakohtaiset asumisen kohtuunormit. Monet asiakkaat allekirjoittavat vuokrasopimuksen, vaikka vuokran määrä on jopa huomattavasti suurempi kuin Kelan hyväksymä normi. Tämä aiheuttaa nopeasti vuokravelan syntymisen, sillä toimeentulotuen asiakkaalla ei ole taloudellista kykyä selviytyä korkeista asumisen kustannuksista.

Yleensä vuokrasopimuksen laatimisen yhteydessä vuokranantaja vaatii vuokravakuuden. Toimeentulotuen asiakas voi hakea vuokravakuutta Kelasta. Mikäli asunto on liian kallis ts. ylittää Kelan määrittelemän vuokranormin, Kela ei myönnä vuokravakuutta. On kuitenkin muutamia suuria vuokranantajatahoja, jotka eivät vaadi vuokravakuutta, vaan sopimus allekirjoitetaan ilman vakuutta. Sato on näistä vuokranantajista yksi.

Maahanmuuttajapalveluissa alettiin kiinnittämään huomiota vuonna 2016 siihen, että poikkeuksellisen moni asiakas muutti Saton vuokra-asuntoon. Tuohon aikaan Sato peri 250 euron vuokravakuuden, mutta nykyisin vakuutta ei peritä lainkaan. Saton asuntojen vuokrataso on usein myös korkea, etenkin pienien asuntojen osalta. Vuosien 2016-2018 aikana olemme selkeästi huomanneet, että asiakasperheet solmivat vuokrasopimuksia Saton kanssa ns. ylikalliisiin asuntoihin ja vuokranmaksusta muodostuu hyvin nopeasti ongelma. Vuokrasopimukseen sisältyy vuoden määräaikainen asuminen sopimussakon uhalla, joten monen on vaikea muuttaa huomattuaan, ettei selviä vuokranmaksusta.

Aineiston perusteella selvisi seuraavia tietoja:

Ajalla 1.1.-28.2.2019 tehtyjä toimeentulotukipäätöksiä, joissa tilastosyynä vuokravelka:

Myönteisiä päätöksiä 7, evättyjä 4

Vuonna 2018 tehtyjä toimeentulotukipäätöksiä, joissa tilastosyynä vuokravelka:

Myönteisiä päätöksiä 66, evättyjä 28

Vuonna 2017 tehtyjä toimeentulotukipäätöksiä, joissa tilastosyynä vuokravelka:

Myönteisiä päätöksiä 51, evättyjä 10

Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että yksikin myönteinen vuokravelkapäätös on liikaa. Toki aina vuokravelan taustalla ei ole liian kallis vuokra ja siitä selviytymisen vaikeus. Asiakas saattaa asua aivan kohtuuhintaisessa asunnossa ja laiminlyödä silti omat velvoitteensa. Emme siis pysty osoittamaan, että yllä mainittujen vuokravelkapäätösten taustalla on aina tilanne, jossa asiakas asuu ns. ylikalliissa asunnossa. Työntekijöiden kokemustietoon pohjautuen voimme kuitenkin todeta, että viimeisen kahden vuoden aikana vuokravelkatilanteiden taustalla on yhä useammin syynä selkeästi liian kallis vuokra. Kysymys ei myöskään ole siitä, ettei Kelan määrittelemä kohtuunormi olisi tarpeeksi korkea. Meidän tuntuma on se, että erityisesti Sato sekä jotkut yksityiset vuokranantajat perivät suuria vuokria ja he hyötyvät meidän asiakaskunnastamme.

Maahanmuuttajapalveluiden asiakkaat pääosin muuttavat Espooseen vastaanottokeskuksista ympäri Suomea. Saatuaan oleskeluluvat heillä on kova paine löytää asunto ja muuttaa pois vastaanottokeskuksesta. Tällaisessa tilanteessa ihmiset valitettavan usein eivät osaa arvioida realistisesti taloudellista kykyään suhteessa vuokranmaksuun. Monet ovat tietämättömiä suomalaisen vuokra-asumisen säännöistä, vuokrasopimusten sisällöistä sekä luottavat muiden kertomuksiin. Edellä mainitut syyt kielitaidottomuudella lisättyinä tekevät asiakaskunnastamme myös hyvin alttiita vuokranantajien hyväksikäytölle.

Palataksemme ongelmiin vielä erityisesti Saton kanssa, aineisto kertoo seuraavaa:

Vuonna 2017 Maahanmuuttajapalveluiden asiakkuuteen tuli 286 uutta ruokakuntaa (nuorten ja perheiden tiimi). Näistä ruokakunnista SATOn vuokra-asuntoon muutti 97 ruokataloutta eli noin 35% uusista asiakkaista. Edellä mainituista 97 SATON asuntoon muuttaneesta ruokakunnasta 74 ruokakuntaa tuli asiakkuuteen perheiden tiimiin ja 23 ruokakuntaa nuorten tiimiin.

Näistä 97 ruokakunnasta, jotka muuttivat SATOn asuntoon vuonna 2017, yhteensä 27 ruokakunnalle on tehty toimeentulotukipäätös vuokravelkaa koskien.

Vuonna 2018 Maahanmuuttajapalveluiden asiakkuuteen tuli 202 uutta ruokakuntaa (nuorten ja perheiden tiimi). Näistä ruokakunnista SATOn vuokra-asuntoon muutti 61 ruokataloutta eli noin 30% uusista asiakkaista. Edellä mainituista 61 SATON asuntoon muuttaneesta ruokakunnasta 43 ruokakuntaa tuli asiakkuuteen perheiden tiimiin ja 18 ruokakuntaa nuorten tiimiin.

Näistä 61 ruokakunnasta, jotka muuttivat SATOn asuntoon vuonna 2018, yhteensä neljälle ruokakunnalle on tehty toimeentulotukipäätös vuokravelkaa koskien.

Tuloksista näemme, että vuonna 2017 Saton kanssa vuokrasopimuksen laatineista asiakkaista 27:lle eli noin 26 % on myönnetty tukea vuokravelkaan. Kaiken kaikkiaan vuokravelkapäätöksiä tehtiin yhteensä 61 päätöstä vuonna 2017 (myönteisiä 51, evättyjä 10).

Vuonna 2018 Saton asuntoihin liittyvien vuokravelkojen osalta luku on huomattavasti pienempi: vain neljälle Saton kanssa sopimuksen vuonna 2018 laatineelle on myönnetty toimeentulotukea vuokravelkaan. Kaiken kaikkiaan vuokravelkapäätöksiä tehtiin yhteensä 94 päätöstä vuonna 2018 (myönteisiä 66, evättyjä 28).

Tuloksista voi päätellä, että työntekijöiden tekemät havainnot koskien juuri Saton asuntojen ylikalliita vuokria ja niihin syntyviä vuokravelkoja on ollut voimakasta vuonna 2017. Ilmiöstä keskusteltiin paljon jo vuonna 2016, mutta siltä ajalta ei ole saatavilla tarvittavia tietoja kattavasti. Todettakoon, että Maahanmuuttajapalveluiden esimiehet sekä kaupungin lakimies tapasivat Saton johtoa kahdesti syksyn 2017 aikana liittyen osin vuokrasuhteisiin, osin epäilyihin ns. pimeisiin välityspalkkioihin. Emme tiedä mihin toimenpiteisiin Sato ryhtyi, mutta vuoden 2018 Saton vuokra-asuntoihin liittyvät haasteet tuntuivat vähentyneet.

Tulokset osoittavat myös sen, että Maahanmuuttajapalveluissa vahvana oleva käsitys siitä, että vuokravelat liittyvät juuri Saton ylikalliisiin asuntoihin, on osin väärä. Ainakin vuoden 2018 osalta vuokravelkapäätökset liittyvät johonkin muuhun. Vuokravelan taustalla voi olla asiakkaan oma toiminta. Jossain tilanteissa asiakas laiminlyö omat velvollisuudet vuokranmaksusta. Joskus taas tilannetta hankaloittaa epäselvyudet Kelan kanssa sekä asiakkaiden haasteet Kelan päätösten tulkinnessa.

Sosiaaliohjaajien keskustelu

Sosiaaliohjaajien keskustelussa nousi esiin se, että monet Espooseen muuttavat asiakkaat solmivat vuokrasopimuksen Satolle. Saton asuntoihin ei vaadita vuokravakuutta, mutta vuokrasopimuksissa on vuoden määräaikaisuus sopimussakon uhalla. Keskustelussa pohdittiin, jos asiakkaiden tulisi hakea vuokravakuus Kelasta, vaikuttaisiko se ylikalliiden vuokrasopimusten määrään. Ehkä harvemmat asiakkaat solmisivat ylikalliin vuokrasopimuksen, jos heidän tulisi ensin selvittää vuokravakuuden saaminen Kelasta.

Sosiaaliohjaajien kokemusten perusteella asiakkaat eivät usein ole tietoisia allekirjoittamiensa vuokrasopimusten sisällöistä, eivätkä he tiedä, ettei määräaikaista vuokrasopimusta voi rikkoa ennenaikaisesti ilman vuokrasopimukseen kirjatun sopimussakon maksamista. Asiakkaat saattavat myös virheellisesti olettaa, että sosiaalitoimi tukee sopimussakkomaksuissa. Monet asiakkaat kertovat, ettei heillä ollut tarkkaa tietoa Kelan kohtuuvuokrasta sillä hetkellä, kun allekirjoittivat vuokrasopimuksen. Tässäkin asiassa

sosiaaliohjaajat ovat huomanneet monien asiakkaiden käsityksen siitä, että sosiaalitoimi tukee ylikalliissa vuokramenoissa.

Keskusteluissa puhuttiin siitä, etteivät asiakkaat usein vuokrasopimusta solmiessaan hahmota, kuinka paljon rahaa toimeentulotuen asiakkaalla on käytettävissään. Monelle tulee yllätyksenä, ettei toimeentulotuesta riitäkään ylikalliin vuokran omavastuuosuuden maksamiseen. Kela edellyttää usein ylikalliissa vuokra-asunnoissa asuvia perustoimeentulotuen asiakkaita etsimään aktiivisesti edullisempaa vuokra-asuntoa ilman rajausehtoja. Sosiaaliohjaajat ovat huomanneet työssään, ettei kovin moni asiakas osaa itse laatia asuntohakemuksia eikä huolehtia siitä, että asuntohakemukset pysyvät voimassa.

Sosiaaliohjaajat pohtivat, voisiko vuokravakuuksien vaatiminen vaikuttaa siihen, että asiakas hakeutuisi Kelaan ennen vuokrasopimuksen allekirjoittamista ja saisi viimeistään silloin tiedon Kelan kohtuuvuokrarajoista. Myös vastaanottokeskuksen rooli tiedonannossa, ohjauksessa ja neuvonnassa koettiin hyvin tärkeänä ylikalliiden vuokrasopimusten laatimisen ennaltaehkäisyssä.

Vuokranmaksun moninaisista haasteista riitti sosiaaliohjaajilla paljon keskusteltavaa. Sosiaaliohjaajat toivat ilmi, että monelle asiakkaalle on epäselvää se, että koko vuokra on asiakkaan omalla vastuulla, ei vain vuokran omavastuuosuus. Sosiaaliohjaajat pohtivat, voisiko tämä johtua siitä, että monella asiakkaalla asumistuki sekä toimeentulotuki on maksussa suoraan vuokranantajalle. Näissä tapauksissa monelle asiakkaalle on muodostunut käsitys, että heidän vastuullaan on maksaa vain oma osuutensa ja lopusta vastaa Kela.

Osa sosiaaliohjaajista oli huomannut, että asiakkaat usein hyötyvät siitä, että kaikki Kelan tuet ja etuudet maksetaan omalle tilille, jolloin asiakas maksaa vuokran aina itse kokonaisuudessaan ja se on helpompi hahmottaa. Tilanteet, joissa asiakas saa asumistukea, toimeentulotukea ja jotain muuta ensisijaista etuutta, kuten työmarkkinatukea, vuokran omavastuuosuus täytyy laskea aina kuukausittain erikseen, mitä moni asiakas ei osaa itse laskea. Vuokran omavastuuosuus voi siis vaihdella kuukausittain, mikä aiheuttaa monissa asiakkaissa hämmennystä. Usein sosiaaliohjaajat kuulevat tapaamisilla asiakkaiden puheissa toiveita siitä, että olisi vain yksi ja sama summa kuukaudesta toiseen. Tämä tukee sitä vaihtoehtoa, että kaikki tuet ja etuudet maksettaisiin asiakkaan omalle tilille.

Kuitenkaan kaikilla asiakkailla ei ole heti maahanmuuttajapalveluiden asiakkuuden alkaessa valmiuksia itse maksaa vuokraa. Tällaisia asiakkaita voivat esimerkiksi olla luku- ja kirjoitustaidottomat ja kiintiöpakolaiset. Näissä tilanteissa on hyvä, että vuokranmaksu on turvattu ja että tuet ja etuudet ovat maksussa suoraan vuokranantajalle, jolloin asuminenkin on turvattu eikä suuria summia vuokravelkaa pääse syntymään. Näin sosiaaliohjaajat voivat ajan kanssa ohjata ja neuvoa asiakkaita talouden hallinnassa, laskujen maksamisessa ja pankkiasioinnissa.

Keskusteluissa nousi myös esiin, että tukien ja etuuksien maksaminen Kelasta suoraan vuokranantajalle voisi olla hyvä sellaisten asiakkaiden kohdalla, joilla on velkaantumista, peliongelmiä, pikavippikierteitä ja alkoholin ja muiden päihteiden käyttöä. Sosiaaliohjaajien kokemusten perusteella varsinkin nuorilla asiakkailla esiintyy edellä mainittuja haasteita ja heillä usein jäisi vuokrat kokonaan maksamatta, elleivät tuet ja etuudet maksettaisi suoraan vuokranantajalle.

Sosiaaliohjaajat esittivät ratkaisuksi sitä, että huomioiden asiakkaan tilanteet ja kyvyt, voisi asiakas itse maksaa vuokran aina kokonaisuudessaan omalta tililtään. Edellä mainitut poikkeustapaukset voisivat tuetusti opetella vuokranmaksua ja saada talouttaan hallintaan. Muutenkin sosiaaliohjaajat pitivät säännöllistä taloussosiaaliohjausta tärkeänä vuokravelkojen ennaltaehkäisemisessä.

5. Toteutuksen kuvaus

Toteutukseen käytetty työaika:

Tapaamiset: 7.2 (30min), 13.2. (1 tunti)

Aineiston kerääminen efficaasta 5 tuntia

Sosiaaliohjaajien keskustelu 20.2 (1 tunti)

Sosiaalityöntekijöiden keskustelu 4.3. (1 tunti)

Raportointi 20.2. 1 tunti, Raportointi 26.2 1 tunti, Raportointi 7.3. 1 tunti

Ilmiön kuvaus ja analyysi 6.3. 3 tuntia